

Predrag Krstić

DISKURSI ZRELE POSTMODERNE IZ DUHA POEZIJE

(Dubravka Đurić i saradnice/i (prior.): *Diskurzivna tela poezije. Poezija i autopoezije nove generacije pesnikinja*, Asocijacija za žensku inicijativu, Beograd, 2004.)

Nema lakih prikaza, naravno, ali ima knjiga koje je teže prikazati nego neke druge. Nema lake pozicije, ukoliko se već jednom pogordite da pišete tako nešto pretenciozno kao što je književna kritika, ali postoje unutar toga pozicije koje su nezahvalnije i neudobnije od drugih. Teži zadatak i težu situaciju od ove u kojoj sam se našao teško da sam mogao da zamislim. Treba naime, pre svega, da pišem o knjizi „ženske poezije“, a muško sam, kakvo-takvo. Ajd', to još dene-dene. Ali treba da pišem o zaista sjajnoj knjizi. To samo sobom nije problem nego zadovoljstvo. Međutim, ova knjiga je u toj meri sjajna da o njoj manje smem da prosuđujem nego što iz nje mogu da naučim. Dakle, ne samo da nisam (rodno) kvalifikovan, nego nisam ni „literarno“ dorastao. Najzad, da bi se misija pokazala skroz naskroz nemogućom, preko svega navedenog što bi već trebalo da je dovoljno da me odvraća od početne namere pisanja prikaza o ovoj knjizi, pretiče još i činjenica da ona uključuje unutar svojih korica i vlastitu interpretaciju, i samosvesna kritička čitanja, čitanja koja su pri tom takva da je od njih teško zamisliti bolja, ovlašćenija i adekvatnija, takva da, osim možda kod Hajzenbutla i „konkretista“, čak i nemaju dostojnu analogiju u književnim praksama.

Ako ipak hoću da ostanem dosledan svojoj inicijalnoj nakani, biće da mi ne preostaje drugo nego da svestan drskosti, stidljivo i više u deskriptivnom i povremeno „impressionističkom“ maniru, dodam koju nepotrebnu reč onima koje je knjiga sasvim zaokruženo pohranila i uradim ono što bi zapravo moglo da stane u jednu rečenicu – onu da na svaki način preporučujem njeno čitanje. Knjiga je neobična, već izgledom, ukusno i intrigantno dizajnirana. Ono „ukusno“ se odnosi na fotografije na naslovnoj strani i poledini na kojima je ista kafena šolja, dekorisana verovatno floralnim motivima, kao i kuhinjski čaršav na kome se nalazi. Iznad nje su ruke koje ljušte i potom ubacuju nešto u već punu šolju toga nečega. Šta je to nešto (tipično muški, ovog puta kada je o kuhinjskim rekvizitima reč) ne vidim dobro ili ne razumem, uprkos ličnim naporima i konsultacijama. Fotografija, naravno, nije u boji. Ono da je dizajn „intrigantan“ se tiče formata: duža nego viša, dve strane na jednoj, kao one jevtinije fotokopije, a knjiga ipak naglašeno uredna, čista, bogata, raskošna, nekako autentično, prema poretku neravnodušno, a u isti mah i „otvoreno delo“.

Knjiga bi se najjednostavnije mogla označiti kao zbornik, ali je i više od toga. Ona autorski, programski i generacijski sabire izabrane radove „najmlađih“ srpskih (od kojih dobar deo više ne živi u Srbiji) pesnikinja, onih koje su se javile u drugoj polovini devedesetih i koje su na ovaj ili onaj način bile povezane sa časopisom ProFemine i poetičkim projektima Centra za ženske studije i Asocijacije za žensku inicijativu. Uticaj ove škole, ili ovih škola – to je prvi i najjači utisak – nije profilisao nikakvu „stranku“ pesnikinja, nikakav ideološki tabor, nego je delovao upravo u izvesnom smislu suprotno, na jedan način za koji se čini da se samo poželeti može kao učinak jednog školovanja. Naime, čitajući, osvedočujete se da imate posla sa školovanim pesnikinjama, što je krajnje osvežavajuće i, reklo bi se, jedinstveno iskustvo kada je o domaćoj pesničkoj produkciji reč. Pesnikinje ovde zastupljene nisu samo „posvećene“, ponajmanje umišljaju da su izabrane, nego su informisane, obrazovane, oblikovane u savremenoj pesničkoj tradiciji avangardističkih i postanvangardističkih pokreta 20. veka. To ih i u rezultatu razlikuje od bezmalo celokupne ine ovdašnje „lepe književnosti“, koja zbog bolne manjkavosti tog aspekta vazda ostaje provincijalna i/ili, u najboljem slučaju, talentovano egzotična. U tom pogledu, teško je naći ijednu od ne baš malobrojnih u poslednje vreme pesničkih Radionica ili škola Kreativnog pisanja koja bi se mogla pohvaliti ovako uspelom delotvornošću. „Feministički blok“ je, ako ćemo pravo i ako ćemo sudeći po ovome, jedini odradio posao, svoj deo posla a, sva je prilika, i onaj zajednički deo posla koji su i druge para- i alter- institucije obećavale: sistematsko upoznavanje sa istorijom i teorijom savremene poezije, sa pesničkim modelima i pesničkim izvođenjima, kao i kreativno iskušavanje veza poezije sa drugim literarnim i neliterarnim medijima. Pred tim i takvim ishodom ovog nastojanja, sve i da niste naklonjeni provenijenciji koja ga sprovodi, morate izraziti poštovanje i, ukoliko ste pripadnik nekih drugih poetičkih strujanja, primiti opominjuću packu.

Svaka od pesnikinja koja je izašla iz ovog pogona i predstavila se u ovoj knjizi to i demonstrira. Sve su one reprezentovane, naime, ne samo svojim pesmama, nego i „autopoetikom“, svojevrsnim polaganjem računa o vlastitim inspiracijama, smeranjima i, pre svega, orijentirima u kojima se kreću. Makar da je ovo bio i nedragovoljni zadatak, kako na momente izgleda, on je odraden sa neuporedivom zrelošću i, rekao bih, i teorijskom i poetskom odgovornošću. Svetlo i senke kojima pesnikinje naknadno boje vlastiti rad instruktivno je ne samo kao njegova ilustracija, još manje kao klinička slika za psihološku dijagnostiku, nego upravo kao estetički relevantni i uprimereni samostalni esej o stvaralačkom činu. Čitaocu ovo, dakako, ne onemogućava vlastitu recepciju i tumačenje, ali ga obavezuje da ono ne padne ispod nivoa autorefleksije autorki. Moje čitanje ovih pasaža je, rado priznajem, najčešće bilo nemo i udivljeno svedočenje nad koliko iskrenošću, toliko i veštinom ovih autopoetizacija i ni u jednom slučaju nije zamračilo, već je, kad je trebalo, i opravdalo ponešto što mi se prethodno učinilo kao falinka u pesmovanju.

Tako smo se nekako, u jednom empatičnom i punom simpatija čitanju pronašli. One koje dolaze, mlade i nadarene, iz još ne do kraja oblikovanih magmi duševnih zaigraja ritma i melodije i koje su avanzovale (blagodareći, opet ističem, posvećenom i stručnom pedagoškom radu) do zavidne teorije koja ne prestaje da peva i, s druge strane, ja koji

dolazim iz matore teorije i osluškujem njihove glasove i zapise, isprva premeravam, a posebno duple kritičke naočari baždaram na njihovo viđenje njih samih, da bih umesto vapaja i dahtaja i ukletih pesnikinja koje je muza toliko obuzela da ne znaju šta govore, te poeziju koriste kao terapiju a katalepsiju kao strateško zavodenje, naišao na nešto mnogo, mnogo više i časnije – na nešto neophodno i danas valjda neizostavno, na autorefleksivno i autoironično mišljenje i pevanje i pisanje. I, ako ćemo tako, na savladanu i na najbolji način upriređenu deridijansku lekciju, tako jednostavnu i tako retko doučenu, da rodne razlike književnosti i teorije, dela i predaje, tumačenja i stvaranja, više ne mogu biti na sceni, osim na štetu po oba ionako socijalno konstruisana pola.

I uopšte, teror binarnih kodova, verničke i zavereničke logike dominacije, normativni diktat, koliko i princip isključenja, sve to čini se da ovde više nije čak ni tačka otpora, da ne inficira, ne aficira više one koje su uradile s tim ono jedino što se moglo. Sav taj багаž izgleda nepovratno ostavljen, napušten, kao nešto jednostavno zastarelo; nešto ne više vredno ni kritičkog prevladavanja, čak ni dekonstrukcije, nego nešto što se naprosto mora nadalje tretirati kao izumrlo i, u najboljem slučaju, dostojno arhiviranja u ne baš najsvetlijim odajama istorijskog muzeja. Taj zahvat koji opet svedoči o valjanoj obuci, nije više ni protokol brisanja dijalektički doziranih razlika, ni genealoško demaskiranje nataloženih tragova, niti se, najzad, ono u čije se ime vrši može prikazati, pokazati, pojaviti mimo samog izvođenja. Njegovi diskursi odbijaju da (iznova) budu formacije, oni su nomadski, oni već unapred zaprečuju sedimentiranje u očvrsele identitete, ali ne prestaju stoga da budu istraživački, ne završavaju u praznini, u čistini već manirizovanog svedočenja o nemogućnosti pisanja; oni upravo iskušavaju govore, glasove i pisma različitih identiteta, kao i razlike svakog identiteta. Sredstvima i tehnikama koje se ne libe da učine očitim svoj dug, ali i da nelojalno dugovanju a lojalno eksperimentu odbegnu i povežu ga sa nekim drugim tradicijama, upisuje se i ispisuje niz autorki koje su, dakako, već uveliko skeptične i prema romantničarskom fetišizovanju autorstva i, isto tako, ipak i dalje na jedan „mek“ način samosvojne i čak prepoznatljive. Negde sasvim na visini savremenog pesničkog trenutka. U poodmaklom dobu sumraka velikih i, ispostavilo se, pogubnih misionarskih pretenzija one su, relaksiranih ambicija i protkane „negativnom mudročću“, ipak daleko od proizvoljnosti, neobaveznosti, a bliže meri održivo preuzete odgovornosti jedne depatetizovane ali ne i depotencirane investicije u, reklo bi se, manje žanr a više (poetski) tekst.

Amplituda pesničkih strategija je široka i kreće se u uvek hibridnim figurama, u registrima koji izmeštaju, premeštaju i provociraju jedan drugi. Kod Danice Pavlović ta ničija zemlja, to „mesto između“, lavira između lirske deskripcije, naracije i ispovedne intonacije, između efektne i iščezavajuće poente, između opevanja strukturalne nedostižnosti Drugog i ritma brisanja tragova, između labavo formiranog i netom rasformiranog ili transformisanog ženskog pesničkog subjekta, između „ja“, „mi“ i opet „ja“, ali jednog drugog „ja“... U pesmama Tamare Šuškić, koja je „opsesivno obuzete čulnim utiscima“, to se „ja“ pojavljuje kao ono najtelesnije, skoro taktilno; telo se u naborima dodiruje sa Drugim, sa tkivom Drugog, sa tkivom teksta, sa teksturom, i žensko je, i neće da bude ženstveno za muški fantazam, nego svoje, nego za sebe, nego jedno umsko telo

s onu stranu binarne opozicije koje, u otvorenosti nadražaja, ostaje za logos podjarmljenja nedokučivo, neuhvatljivo, posebno i zasebno, i skandalozno u ravnodušnosti. Na tragu te rodne samosvesti, Sanja Petkovska piše, otvoreno govoreći (da prostite), ljubavnu poeziju, ali kakvu; ona je izgrađena, doterana, ona je dragovoljno anti-uzvišena, ona po vlastitom izboru a ne po maničnoj prinudi hoće da jednači život i umetnost u i dalje subjekcentričnoj ali privatnoj, nepovratnoj i neponovljivoj ali i nepreskriptivnoj svetkovini, za koju se sama pita da li da je nazove „dekonstruktivna tekstualnost“. Jelena Savić, slično samo bez ljubavi, peva u jednom čak nežno-erotičnom ključu, zabavljena muško-ženskim i uopšte žensko-okolosvetskim odnosima, čak već, ako ne u anti-postmodernizmu, ono u nagoveštenom protivstavu prema post-modernizmu, koji je i kao takav određujuće i – budući pravilno shvaćen i posebno mereći vrsnim plodovima kojima taj otpor urađa – opravdano iskustvo.

Ova bezmesnost koja se otkriva u svakom smeštanju najdirektnije je izrečena u pesmama dve pesnikinje. Poezija Ivane Velimirac je u izričitom smislu verovatno najrefleksivnija, ona je gotovo kosmološka, zabrinuta istovremeno nad (ne)mogućnošću saznanja, jednako koliko nad pitanjem izvora života i, kao ishod, razloga pisanja – što se sve pretače u svojevrstu setnu deskripciju fenomena, u traganje za izgubljenom drevnošću, ali jedno takvo traganje koje više nema iluziju da će je pronaći, osim kao „protivrečnost“ i „neizvesnost“. Snežana Roksandić dolazi do sličnog ali drugim putem: ona gotovo marševskim korakom ispisuje kratke stihove, piše parataksu i piše sjajne naslove; borbeno aliteracija se združuje sa nemilosrdnom otvorenošću, ne bi li zavrhunila pokatkad u poučnosti bez zaključka, u pozivu bez gledišta, u nihilizmu koji to odbija da bude.

Po ovom emancipatorskom tonu, ili pre intonaciji, možda se prethodnoj približava i Natalija Marković; u jednom ranijem predstavljanju ona mi se učinila veoma zanimljivom, u svakom slučaju mnogo zanimljivija nego u ovom, kojim sam pomalo bio i razočaran, a onda je obrazložila svoje pevanje i najednom nije više izgledala samo kao nekakva postmoderna bitnica, kao derivat američkih pesničkih i ženskih oslobodilačkih pokreta, nego je njena autorecepcija i objavljena intencija bacila svetlo na njenu aplikaciju, i iz nje je prosvetleo ekstrakovani energetizam, objavili se najraznovrsniji izvori među kojima ruska umetnička avangarda možda i više nego američka, te se najavila jedna (post)informatička i globalna kultura brižljivo obrađena kroz „skrivene svetove geografije tela i stvaranja“. Snežana Žabić baštini u svojim stihovima srodno dvojstvo: ona je istovremeno i najtradicionalnija i najsavremenija među ponuđenim autorkama; ona je najliričnija i najličnija, ali priznaje da je to strateški, da čak manipulativno upotrebljava predrasude čitaoca; ona emancipatorski antitradicionalizam umešno preobrće u odgovor na opasnost njegovog prerastanja u tradiciju; njena geografija, za razliku sada od one Markovićeve, nema političku mapu, ima samo krajolike u kojima je ona i neki njeni Mi u budućnosti, smešteni u nestabilnu ali brižljivo održavanu oštricu slobodnog stihovanja.

Jelena Tešanović ide i korak dalje i okreće se začudnim enterijerima, u kojima pro-makne pokoji ljudski inventar; ono što je odlika većine pesnikinja koje prikazujemo, veza njihovog pevanja sa savremenim masovnim medijima, ovde je naglašeno i kao jedna ponekad zamrznuta filmičnost, kao hotimična sceničnost, kao u pesmu stavljen

kadar, kao izabrana stvarnost ukoliko je propuštena kroz filter poimanja pesničkim iskustvom. Ksenija Simić izričito odbija da razgraničava poeziju i prozu, liriku i epopeju; ona ravnodušno ispoveda pune rečenice i to radi istrajno i ubedljivo, dok asociiranja i dozivanja sa pop-kulturom, naročito sa filmom, te multimedijalnim tvorevinama, ovom nizanju daje ne samo poseban šmek, nego ga čini i inspirativnim i instruktivnim za razgradnju predmetnih i formalnih klišea, kao i za nabačaje drugačijih modela. Ana Seferović, najzad, dovršavajući ovaj sinkretički luk, piše slikarski ili već fotografski precizno, mada takođe film i muziku uzima za podsticaje; odlični i hipersenzitivni sklopovi detalja sa upitnim zaglavljima tvore magiju prostora, koja u domaćoj lektiri zapravo i nema poređenje.

Na kraju, dve pesnikinje za koje dozvoljavam sebi da sugerišem posebnu pažnju, shodno, dopuštam, vlastitim afinitetima. Kod Ljiljane Jovanović, mog apsolutnog favorita, liminalnost se iskušava u samom jeziku, u jezičnosti, ima letrizma i grafizma, ima autorefleksije koja se ne razgnjecavljuje ali ni ne skončava u jevtinoj autoironiji, ima mišljenja pesme dok se peva, ima odjeka pevanje i unosa misli u pesmu, ima obrtanja slova i duhovitih fus-nota, ima doduše ponekad i svedenih značenja za račun produktivnog ambigviteta (ali nema li i kod Kodera?), ima savršenosti bez dovršenosti, bez poente i čak bez (meta)narrativa, ima hrabrosti mišljenja, onoga do kraja pesničkog teranja, one doslednosti koja ipak ne završava u tiraniji nego u izvesnoj nežnoj šokantnosti, u smeni naglasaka, u pomaku ka meta-kon-tekstualnosti, ka hermeneutici utkanjoj i ispisanoj kroz pesmu, ima tela teksta i teksta tela koji heuristički pristupaju jedno drugom i skupno izazivaju čitaoce, ima, verujte, razloga za ovoliko hvalu, makar i da je samo po srodnosti. I kada je reč o pesmama Dragane Popović sklon sam „nekritičkom“ *laudatio*, jer je takođe apsolutno najbolja; stoga ću reći samo da ona sa neuporedivom snagom, brižna samo za reči, eksplozivno, visokokalorično, valja lavinu, neodoljivo nadire, melje svojim stihovima, a sve to bez utočišta, bez skloništa, bez stava i stanovišta, samo poigravajući se njima, razgrađujući ih, nezlonamerno izrugujući se i ironišući svako već unapred uračunato (pred)rasuđivanje, uz to, sa jedinstvenim talentom i za ono tvoračko i za ono analitičko.

Pomenuo sam sve pesnikinje. Svim pesnikinjama sam dao svoje, a da je to malo, da je to ništa i da i dalje ostaje u granicama žanra koji ispisujem, za razliku od njih koje prekoračuju svoj ili koje ga makar variraju. I koje stoga zaslužuju više i bolje. I to „više i bolje“ nalazi se u knjizi koju prikazujem. Ona se zaključuje poglavljem „Čitanje & tumačenje“ u kome su dva teksta. Prvo Aleksandar Trklja, sasvim na nivou najsavremenije „duhovne situacije vremena“, kao i znanja o njoj, locira ovo poetsko i poetičko preduzeće u socio-kulturno-političko-literarni okoliš između stožernih međaša: Novih društvenih pokreta, Postkolonijalnih studija i Studija kulture, odnosno, u kontekst posvećenijeg rasapa skrćenih identiteta, doktrinarnih ideologija, cementiranih granica i, dodao bih, utvarnih suvereniteta.

Knjigu zaključuje tekst Dubravke Đurić: „Konflikt lirike i poezije. Izvođenje ontologije i transcencije; hibridni identiteti, nomadski subjekti i nove pesničke prakse“. Sve naizgled gromopucatelno obećano u ovom naslovu zaista se začudo i izlaže u tekstu. Načela na jedva jednoj (dvo)stranici, na način suptilne preciznosti i transparentnosti, koji

bi trebalo da postane uzoran za domaću teorijsku produkciju. Potom je svaka od autorke dobila po zamašan odeljak na kojem bi morala biti zahvalna i na kakvom svaki pesnik, a nekmoli „početnik“, može samo pozavideti. Dakle, vrlo ili sasvim različito od mog prikaza, Dubravka Đurić relativno ekstenzivno, sa suverenom upućenošću i dalekosežnim instrumentima analize, baca još jedan pogled, koji budi koliko i prosuđuje i koji niukoliko ne zaključuje sva tumačenja nego provocira kako nove interpretacije tako i nove poezije, koji dakle omogućuje prostor ali ne nameće standarde, koji situira pa i upućuje ali ne doznačuje i ne okiva. Ona (bi da) osvešćuje „okvir glasa ili pisma jedne autorke/autora u njenoj/njegovoj borbi da se konstituiše kao subjekt stvaranja, konstruisanja ili izvođenja poezije u gruboj i surovoj materijalnoj realnosti srpskog tranzicijskog postsocijalizma.“ U takvoj stvarnosti aktuelne lozinke, ideologeme i još konfuzna nova diskurzivna pribežišta – „nisu nevini i čisti glasovi novog jezika nove generacije, već dramatična borba u entropijskom para-patrijarhalnom i etnički totalizujućem društvu. Poezija danas jeste, kao što je uvek i bila, označiteljska borba na gradskim ulicama i skrivenim fantazmima“. Tako zaključuje knjigu Dubravka Đurić. Ja ne znam kako bih, niti uistinu kako bi se bolje.